

ФАКТОРИ ПОСИЛЕННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ ДЕРЖАВ СУБСАХАРСЬКОЇ АФРИКИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ТА ЇХ ОСНОВНІ ВИКЛИКИ

С. С. Юрчак, В. В. Берегута

Анотація. Субсахарська Африка протягом останнього часу активно потрапляє на радар найвпливовіших суб'єктів міжнародної спільноти, покращуючи своє положення у політичному, економічному та навіть безпековому вимірах. ПАР, Ефіопія та Кенія стають важливими гравцями в контексті формування регіонального політичного устрою та активними учасниками різноманітних глобальних процесів. Їх економіко-ресурсний потенціал та зовнішньополітичні амбіції спонукають до більш активної участі в міжнародній політиці. Попри певні успіхи, ці країни також зіткнулись із серйозними викликами, як-от політична нестабільність, економічна нерівність і соціальні незгоди. У статті розглянуто основні фактори піднесення найвиразніших представників субсахарського регіону на міжнародній арені, а також ті виклики, яким їм доводиться протистояти.

Ключові слова: Субсахарська Африка, Південно-Африканська Республіка, Ефіопія, Кенія, Глобальний Південь.

Південно-Африканська Республіка (далі – ПАР), за даними Світового банку, є третьою за розміром економікою Африки та однією з найбільш розвинених країн континенту. Держава має розвинену економіку з акцентом на промисловість, сільське господарство та послуги. Вона є одним з провідних виробників продукції із золота у світі, а її експорт складається переважно з платини, руди, чорних металів, автомобілів та обладнання. Останніми роками економічне зростання сповільнилося через енергетичну кризу, повені, проблеми в транспортному секторі, корупцію та політичну нестабільність, а також через економічні наслідки вторгнення Росії в Україну.

ПАР активно залучена в міжнародну політику як член ООН, Африканського Союзу, Співдружності націй, СОТ (Світової організації торгівлі) і БРІКС (від англ. *Brazil, Russia, India, China, South Africa*). У межах ООН ПАР наполягає на реформі Ради Безпеки, включаючи розширення як постійних, так і непостійних місць для підвищення її представництва і легітимності. Пропозиція ПАР передбачає додавання двох постійних місць для країн Африки з правом вето та п'яти непостійних місць. Фактично ПАР займає позицію, затверджену африканськими державами ще в 2005 році, – так званий «Консенсус Езулвіні». Це узгоджена позиція Африканського Союзу щодо необхідності реформування Радбезу ООН, прийнята в Езулвіні, одному з регіонів Есватіні (тодішнього Свазіленду) [1].

Ці зусилля відображають прагнення ПАР до більш справедливого представництва Глобального Півдня у світовому управлінні. Офіційна позиція країни стверджує, що нинішній склад РБ ООН є нерепрезентативним, оскільки відображає розподіл влади 1945 року, коли більшість африканських країн ще перебували під колоніальним правлінням. У межах Африканського Союзу ПАР активно займається вирішенням регіональних конфліктів і сприянням економічній інтеграції.

ПАР є конституційною демократією з багатопартійною системою, але її політична система зіткнулася з низкою труднощів, як-от корупція, політична поляризація та відсутність довіри до демократичних інститутів і політичної відповідальності на місцевих рівнях. Демократизація, що настала після падіння апартеїду, зменшила рівень політичної поляризації, але водночас формування моделі «партії-держави» Африканським Національним Конгресом призвело до політизації демократичних інститутів і посилення ролі партійно-державної еліти.

ПАР також має справу з величезною соціальною нерівністю, однією з найвищих у світі, що є спадком апартеїду. Нерівність у країні зросла ще з 1990-х років, коли політика апартеїду обмежила економічні можливості для більшої частини населення. Хоча уряд ПАР реалізує програми соціальної підтримки та позитивної дискримінації, спрямовані на допомогу маргіналізованим групам через державні трансфери та заохочення до підприємництва, реальний прогрес є доволі повільним.

Корупція є одним із найбільших викликів для країни, підриваючи довіру до уряду. За даними Transparency International, Південна Африка отримала 41 бал зі 100 за Індексом сприйняття корупції у 2023 році, що поставило її на 72 місце серед 180 країн у категорії «демократії з недоліками» [2].

Ефіопія, друга за чисельністю населення країна на континенті, також має значний потенціал для розвитку, всупереч численним історичним та сучасним викликам. Країна активно працює над економічним зростанням, соціальним розвитком та політичною стабільністю, що робить її важливим гравцем і на регіональному, і на континентальному рівнях. Ефіопія є однією з економік світу з найшвидшими темпами зростання, що зосереджена на сільському господарстві, яке становить приблизно 40 % ВВП і забезпечує роботою 80 % населення [3].

У 2022 році темп зростання ВВП становив 5,32 %, що є нижчим показником, порівняно з 5,64 % у 2021 році. Однак прогнозується, що у 2023–2024 фінансовому році економіка Ефіопії зросте на 7,9 % з можливим досягненням темпу зростання ВВП на 8,10 % до кінця 2024 року [4].

Ефіопія рухається у правильному напрямі й на міжнародній арені. Держава офіційно подала заявку на членство в СОТ у січні 2003 року. Під керівництвом прем'єр-міністра Абія Ахмеда країна активізувала свої зусилля щодо вступу, демонструючи бажання інтегруватися у світову економіку. Вона здійснила значні кроки до економічної лібералізації, відкриваючи для іноземних інвестицій раніше державні сектори, як-от телекомунікації та банківська сфера.

Ці реформи є важливими для процесу вступу до СОТ, і прогнозується, що його буде завершено до 2026 року. Ефіопія також отримує значну фінансову та технічну допомогу від міжнародних донорів для реалізації програм боротьби з бідністю, покращення доступу до освіти, медичної допомоги, а також для розв'язання проблем з водопостачанням та санітарією. За даними звіту World Development Aid at a Glance, Ефіопія є одним з найбільших отримувачів офіційної допомоги розвитку серед 141 країни та лідером серед країн Африки. Наприклад, Програма продуктивної безпеки, започаткована ЄС, забезпечує трансферти та програми харчування для домогосподарств із нестабільною продовольчою ситуацією з метою створення активів і забезпечення продовольчої незалежності в майбутньому [5; 6].

Ефіопія зіткнулася з численними економічними труднощами, як-от високий рівень бідності, велика залежність від сільського господарства і обмежений доступ до фінансових ресурсів. Згідно з доповіддю Програми розвитку ООН (UNDP), рівень бідності зріс у всіх регіонах країни з 2015–2016 року, особливо в зонах, постраждалих від внутрішніх конфліктів, та у міських районах, де раніше були досягнуті певні успіхи у боротьбі з бідністю. Ці проблеми посилюються через історичні посухи, нещодавню громадянську війну в регіоні Тиграї і зростання світових цін на сировину, що ускладнює продовольчу безпеку [7; 8].

Попри такі труднощі, країна досягла помітного прогресу у соціальному розвитку. За останні два десятиріччя значно знизилася рівні бідності та дитячої смертності, поліпшився доступ до ринків і соціальних програм. Однією з таких програм є «Проект мережі безпеки сільського господарства в Ефіопії», ініційований Світовим банком. Він включає [9]:

- 1) соціальні трансферти для домогосподарств з нестабільною продовольчою безпекою в сільській місцевості;
- 2) підтримку засобів до існування для домогосподарств, які страждають від хронічної нестачі їжі;
- 3) інституційну допомогу для зміцнення державних інститутів, що відповідають за соціальну безпеку в сільських районах.

Ці програми стали важливим чинником у боротьбі з бідністю як у міських, так і в сільських районах країни. Ефіопія є федеративною парламентською республікою з багатопартійною системою. До 2018 року політична система країни контролювалася правлячою коаліцією Ефіопського народного революційно-демократичного фронту (EPRDF), яка після виборів 2005 року почала придушувати опозицію через репресивні заходи.

Масові протести змусили EPRDF провести політичні реформи та обрати Абія Ахмеда прем'єр-міністром у 2018 році. Його реформи включали звільнення політичних в'язнів, надання можливостей для опозиційних груп, розширення прав жінок та нормалізацію відносин з Еритреєю. Однак ці реформи зіткнулися з невдачами, що підтверджується спалахом конфлікту між центральним урядом і регіоном Тиграї, а також порушенням прав людини та використанням штучного голоду. Очевидно, Ефіопія повинна продовжувати реформи для лібералізації економіки та політичної системи і вкладати ресурси в розвиток людського капіталу та інфраструктури [10].

Кенія, що знаходиться у Східній Африці, є однією з найбільш динамічних економік континенту. За даними Світового банку, у 2022 році ВВП Кенії досяг 113,42 млрд доларів, що ставить країну на 65 місце серед економік світу [11].

Кенія є економічним лідером Східної Африки з розвиненим сектором послуг, який формує приблизно 61 % ВВП, а також значним потенціалом у сільському господарстві (22 % ВВП) і промисловості (7 % ВВП). Одним з основних чинників економічного зростання є розвиток технологічного сектору, який забезпечує до 7 % ВВП країни завдяки ІТ-послугам [11]. Цей сектор приваблює великі технологічні компанії, як-от Google, Microsoft, Facebook та Amazon.

Проте, як і у випадку попередніх країн, Кенія стикається з серйозною проблемою високого рівня бідності, який за останніми даними становив 33,6 % [12]. Хоча цей показник покращився, порівняно з 46,7 % у 2005–2006 роках, він все ще залишається значним [13]. Кенія є президентською республікою з багатопартійною системою, де демократичні вибори час від часу супроводжуються політичною конкуренцією та етнічною поляризацією. У країні відсутні партії, засновані на політичних ідеях чи постійних цінностях; натомість політичні сили часто використовують сезонні етнічні проблеми та племінні ідентичності для мобілізації виборців.

У 2022 році відбулися президентські вибори, які міжнародні спостерігачі визнали вільними та справедливими. Проте опозиція оскаржила результати виборів, що викликало критику на адресу Незалежної комісії з питань виборів і кордонів. Верховний суд підтвердив результати, але юридичні суперечки посилили політичну напругу в країні. Окрім політичної нестабільності, Кенія також має справу з загрозою тероризму, зокрема з боку сомалійської радикальної групи «Аш-Шабаб» [14].

Кенія, одна з найбільш динамічних економік Африки, демонструє значний потенціал для сталого розвитку, особливо в технологічному секторі та сфері мобільних платежів. Однак для забезпечення цього потенціалу Кенії варто зосередитися на кількох важливих напрямках:

- 1) зменшення залежності від сільського господарства та сфери послуг шляхом розвитку промисловості, зокрема переробної та високих технологій;
- 2) боротьба з бідністю та нерівністю через спеціалізовані соціальні програми та створення нових робочих місць для молоді;
- 3) підтримка політичного діалогу для зменшення етнічної поляризації;
- 4) посилення заходів безпеки, розвідувальної роботи та контртерористичних дій, а також зміцнення стійкості громад через освітні ініціативи.

Країна є одним з основних прихильників участі в миротворчих місіях ООН, демонструючи свою відданість забезпеченню миру і безпеки. Кенія активно брала на себе керівництво міжнародними місіями, як-от розгортання місії безпеки на Гаїті для боротьби з бандитським насильством та участь у місії AMISOM в Сомалі для боротьби з тероризмом і стабілізації регіону [15]. Ці зусилля підкреслюють внесок Кенії в регіональну безпеку, її прихильність до panaфриканізму та важливу роль у зовнішній політиці як члена Африканського Союзу.

Кенія активно залучена в діяльність Східноафриканського співтовариства, де вона намагається посилити свою участь у реалізації протоколів Митного союзу Східної Африки, Спільного ринку та Валютного союзу. До того ж у Кенії розміщені важливі інституції ЕАС (міжурядова організація, англ. *The East African Community*), як-от Комісія басейну озера Вікторія та Організація рибальства озера Вікторія, які координують сталий розвиток в регіоні. Кенія є активним учасником Світової організації торгівлі з моменту її створення в січні 1995 року [16].

Отже, ПАР, Ефіопія та Кенія перебувають на шляху піднесення, хоча й проблемами їх розвитку є низка політичних, соціальних та економічних потрясінь. ПАР має розвинену економіку й інфраструктуру, але має справу з проблемами соціальної нерівності та корупції. Ефіопія володіє значним людським капіталом та потенціалом у сфері відновлювальної енергетики, але її розвиток стримується політичною нестабільністю та конфліктами. Кенія виступає важливим транспортним і логістичним центром Африки, а також лідирує у сфері мобільних технологій.

Держави Субсахарської Африки усвідомлюють своє міжнародне покликання, а тому намагаються відгравати більш активну роль у світовому порядку денному, поглиблюючи давні і встановлюючи нові зовнішньополітичні контакти на догоду своїх національних інтересів. Такі держави формують власний полюс сили як частина Глобального Півдня і стають все більш по-

мітними. Міжнародно-політичне значення країн Субсахарської Африки зростає, посилюючи цим позиції Глобального Півдня у світі. Ці тенденції не залишаються без уваги більш потужних суб'єктів світової політики, які намагаються поглиблювати свої зв'язки на всіх можливих рівнях з тими, хто донедавна вважався «третім світом». Отже, це означає, що Глобальний Південь, зокрема й субсахарський регіон, попри наявні внутрішньополітичні, економічні та соціальні виклики, знаходяться на правильному шляху.

Abstract. In recent times, Sub-Saharan Africa has increasingly captured the attention of the most influential actors of the international community, amplifying its standing in political, economic, and even security dimensions. Notably, states such as South Africa, Ethiopia, and Kenya have become important players in shaping the regional political landscape and active participants in various global processes. Their economic and resource potential, along with foreign policy ambitions, encourage them to engage more actively in international affairs. Despite certain achievements, these countries face serious challenges, including political instability, economic inequality, and social discord. This article examines the key factors contributing to the rise of the most prominent representatives of the Sub-Saharan region on the international stage, as well as the challenges to confront.

Keywords: Sub-Saharan Africa, South Africa, Ethiopia, Kenya, Global South.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Hartley R., Mills G. Careful What You Wish For – Misplaced Notion Behind SA's Bold Demand for UN Reform | The Brenthurst Foundation. *The Brenthurst Foundation*. 10.05.2024. URL: <https://www.thebrenthurstfoundation.org/news/careful-what-you-wish-for-misplaced-notion-behind-sas-bold-demand-for-un-reform/>
2. Wario H., Ras I. South Africa. *Transparency.org*. URL: <https://www.transparency.org/en/countries/south-africa>
3. Agriculture and Food Security | Ethiopia | U.S. Agency for International Development. *U.S. Agency for International Development*. URL: <https://www.usaid.gov/ethiopia/agriculture-and-food-security>
4. Ethiopia GDP Annual Growth Rate. *Trading economics | 20 million indicators from 196 countries*. URL: <https://tradingeconomics.com/ethiopia/gdp-growth-annual>
5. Overview About Ethiopia – Embassy of Ethiopia. *Embassy of Ethiopia*. URL: <https://ethiopianembassy.org/overview-about-ethiopia/>
6. Parandian S. Aid for Trade at a Glance: Звіт. Paris: OECD Publishing, 2022. 244 p. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9ce2b7ba-en.pdf?expires=1728769254&id=id&accname=guest&checksum=C7CC50FEEED4B97C48EDE57A3EE98DA2>
7. Executive Board of the United Nations Development Programme, the United Nations Population Fund and the United Nations Office for Project Services. Country programme document for Ethiopia (2020–2025). New York: United Nations, 2020. 15 p.
8. United Nations. Crisis, Resilience and Opportunity: Poverty, Human Development, and the Macro-Economy in Ethiopia, 2020-23. Working Paper Series, 2022. 59 p.
9. Productive Safety Net Programme in Ethiopia | Capacity4dev. *Capacity4dev | Connecting the Development Community*. URL: https://capacity4dev.europa.eu/projects/project_psnp_ethiopia_en
10. Country Reports on Human Rights Practices: Ethiopia. *U. S. Department of State*. 2018. URL: <https://www.state.gov/reports/2018-country-reports-on-human-rights-practices/ethiopia/>
11. Kenya GDP. *Trading economics | 20 million indicators from 196 countries*. URL: <https://tradingeconomics.com/kenya/gdp>
12. The World Bank, Milne P. Kenya poverty and equity assessment 2023. Washington: The World Bank Group, 2023. 26 p.
13. The World Bank. Poverty & Equity Brief. Africa Eastern & Southern. Kenya. The World Bank Group, 2023. 2 p.
14. Wario H., Ras I. Kenya's rise in al-Shabaab attacks calls for localised solutions | ISS Africa. *ISS Africa*. URL: <https://issafrica.org/iss-today/kenyas-rise-in-al-shabaab-attacks-calls-for-localised-solutions>
15. Kenya – KDF. *AMISOM*. URL: <https://amisom-au.org/kenya-kdf/>
16. WTO | Kenya – Member information. *World Trade Organization – Home page – Global trade*. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/kenya_e.htm